

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА, ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНА ТА КОМУНІКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЧЕНЬ З ІМПЛІЦИТНОЮ КАУЗАЛЬНІСТЮ

У статті здійснено комплексний аналіз семантико-синтаксичної, формально-граматичної та комунікативної організації речень з імпліцитною каузальністю в текстах сучасної української медіапубліцистики (на матеріалі інтернет-видання «Українська правда» 2010–2024 рр.). Окреслено синтаксему структуру простих речень з імпліцитною каузальністю та лексичне наповнення базового дієслівного предиката і валентно зумовлених субстанційних компонентів. Виявлено морфологічні та позиційні варіанти ядрових синтаксем на формально-граматичному рівні речення. Встановлено дериваційні зв'язки простих речень, ускладнених імпліцитною каузальністю, зі складнопідрядними конструкціями. Схарактеризовано актуальне членування висловлень з імпліцитною каузальністю та їхній лінгвопрагматичний потенціал.

Предикативним ядром простих речень з імпліцитною каузальністю можуть виступати зв'язкові дієслова різної семантики, зокрема із семою сприяння / несприяння, валентність яких передбачає дві облігаторні синтаксеми: суб'єктну й об'єктну з додатковими каузальними значеннями (відповідно причини або умови і наслідку). Суб'єктна синтаксема завжди оформлена називним відмінком і корелює на формально-граматичному рівні з підметом, а об'єктна у формально-синтаксичній позиції керованого члена речення – різними морфологічними варіантами: знахідним, родовим, давальним, а також прийменниково-відмінковими формами абстрактних іменників. Проаналізовані прості речення з імпліцитною каузальністю є синтаксичними дериватами й синонімами складнопідрядних речень причини або умови, що засвідчують відповідні трансформації конструкцій. У медіатекстах мовець (автор) з метою мовної економії та посилення експресивності зазвичай вживає лаконічніші висловлення, актуалізуючи об'єктну пропозицію, що виступає ремою висловлення, тоді як суб'єктна пропозиція виконує комунікативну функцію теми.

Ключові слова: каузальність, імпліцитність, речення, синтаксема, предикат, дієслово, іменник, суб'єкт, об'єкт, відмінок.

Постановка проблеми. У функційно зорієнтованій лінгвоукраїністиці кінця XX – початку XXI ст. простежуємо тенденцію до багаторівневого аналізу речення, зокрема співвідношення його семантико-синтаксичної, формально-граматичної та комунікативної структур. Із семантичного погляду речення як мовний знак віддзеркалює предмети, явища позамовної дійсності, їхні ознаки, властивості через сукупність взаємопов'язаних субстанційних і предикатних синтаксем, які на формально-синтаксичному рівні реалізуються у позиціях головних та другорядних членів речення, а на комунікативному – теми або реми. У системі мови семантично елементарне просте речення формує валентність базового предиката і зумовлені нею суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні синтаксеми. Семантично неелементарне (ускладнене) просте речення містить, крім цих синтаксем, вторинні предикатні:

адвербіальні, атрибутивні, модальні [2, с. 93–160; 4, с. 99–140].

У системі мовлення відповідно до контексту, комунікативної ситуації, інтенції мовця компоненти речення можуть мати як експліцитний, так і імпліцитний вияв. Експліцитне вираження синтаксем передбачає їх обов'язкове лексичне наповнення і граматичне оформлення, що полегшує сприйняття змісту висловлення реципієнтом. Імпліцитність, навпаки, пов'язана з лексико-граматичною елімінацією окремих компонентів речення або їх додатковими прихованими (завуальованими) значеннями, що нерідко утруднює відтворення (декодування) інформації з боку адресата мовлення. Н. В. Гуйванюк констатувала наявність «крім основної змістової лінії у комунікативній структурі, ще й додаткових змістових ліній, виражених імпліцитно (контекстуально чи підтекстово)» [6, с. 389–390]. Одна з таких додаткових

змістових ліній найчастіше пов'язана з широко представленою в різних стилях мови імпліцитною каузальністю, яка ускладнює семантичну структуру простого речення, не впливаючи на його формально-граматичну організацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія каузальності в експліцитному вияві стала об'єктом наукового студіювання багатьох українських мовознавців, які розглядали її крізь призму різнотипних граматичних одиниць: прийменників і синтаксем (І. Р. Вихованець [3, с. 222–224; 2, с. 147–150]), сполучників (К. Г. Городенська [5, с. 71–76]), складних речень і текстових одиниць (Р. О. Христіанінова [12, с. 189–207], Л. І. Дубовик [7, с. 5–11]), простих речень (М. І. Степаненко [11, с. 189–194]). Меншою мірою в українському мовознавстві досліджено імпліцитну каузальність (І. Р. Вихованець [2, с. 161–166], Н. В. Гуйванюк [6, с. 309–323], І. М. Кучман [8, с. 11–13], А. О. Малявін [9, с. 10–13]). Отож, системного вивчення потребує проблема засобів репрезентації імпліцитної каузальності на семантико-синтаксичному, формально-граматичному та комунікативному рівнях речення.

Постановка завдання. Мета пропонованої статті – здійснити комплексний аналіз семантико-синтаксичної, формально-граматичної та комунікативної організації речень з імпліцитною каузальністю в текстах сучасної української медіапубліцистики на матеріалі інтернет-видання «Українська правда» 2010–2024 рр. (далі – УП).

Основні завдання публікації: 1) окреслити синтаксему структуру простих речень з імпліцитною каузальністю та лексичне наповнення базового дієслівного предиката і валентно зумовлених субстанційних компонентів; 2) виявити морфологічні та позиційні варіанти ядрових синтаксем на формально-граматичному рівні речення; 3) встановити дериваційні зв'язки простих речень, ускладнених імпліцитною каузальністю, зі складнопідрядними конструкціями; 4) схарактеризувати актуальне членування висловлень з імпліцитною каузальністю та їхній лінгвопрагматичний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Каузальність, як зазначала Н. В. Гуйванюк, – це семантико-синтаксична категорія, що вказує на подію або явище, які породжують іншу подію чи явище, викликають дію, стан, зміну ознаки, тобто виражає причиново-наслідкові відношення [6, с. 390]. За І. Р. Вихованцем, каузальність охоплює такі семантичні різновиди: причину-перешкоду, результат, імперативну причину, привід тощо [1, с. 248]. На нашу думку,

каузальність доцільно розглядати ширше: не лише як причиново-наслідкові відношення, а й умовно-наслідкові, адже не лише причина, а й умова може породжувати, викликати, передбачати, зумовлювати інші події чи явища. Експліцитна каузальність представлена в українській мові насамперед обставинними синтаксемами причини та умови у прислівникових, прийменниково-відмінкових формах, підрядними частинами відповідних сполучникових складних речень. Імпліцитна каузальність нерідко завуальована у відокремлених дієприслівникових, дієприкметникових, прикметникових, прикладкових зворотах, складносурядних і безсполучникових реченнях. Особливим різновидом граматичних конструкцій з імпліцитною каузальністю є прості речення суб'єктно-предикатно-об'єктної семантичної організації. Їх основну змістову лінію структурують суб'єктно-номінатив, пропозиційний зв'язковий предикат та об'єкт-акузатив або інший об'єктний відмінок. Каузальна змістова лінія виражена імпліцитно на рівні додаткових значень, прихованих у суб'єктній, предикатній та об'єктній синтаксемах.

Синтаксичним центром таких реченнєвих побудов є дієслівні предикати, які мають зафіксовані у Словнику української мови [10] значення, проте у функції напівзв'язкових (невласне-зв'язкових) компонентів виступають за таких умов: 1) вони синонімічні з власне-зв'язковими дієслівними формами *призводити, спричинювати, зумовлювати* і здатні виражати причиново-наслідкові та умовно-наслідкові відношення (див. І. Р. Вихованець [2, с. 164–165]); 2) прості речення з ними можна трансформувати у відповідні семантичні типи складнопідрядних речень зі сполучниками *тому що, через те що, оскільки, якщо* і под.; 3) вони валентно прогнозують каузативно-суб'єктний компонент, виражений абстрактним субстантивом, а не іменником зі значення особи чи конкретного предмета. До них можна зарахувати передовсім особові дієслівні форми із семою “сприяння / несприяння”.

Найчіткіше її передає дієслово *сприяти* – “позитивно впливати на що-небудь”; “створювати відповідні умови для здійснення, виконання і т. ін. чого-небудь”; “подавати допомогу в чому-небудь”, “бути причиною або наслідком виникнення, існування і т. ін. чого-небудь”; “створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію” [10, т. 9, с. 601], вжите у значенні *зумовлювати, спричинювати*, напр. ... **пожвавлення економічної активності малого бізнесу сприяло також збільшенню обсягів сплати податку на доходи фізичних осіб** (УП, 5.08.2012). Вже в самих лексичних значеннях цього дієслова

закладено його пропозиційний характер – здатність конструювати прості речення із семантико-синтаксичними відношеннями зумовленості (умовно-наслідковими або причиново-наслідковими), що унаочнюють відповідні трансформації, пор.: **Вакцинація від ковіду сприяє легшому перебігу** (УП, 17.01.2022) ← **Якщо вакцинуватися, перебіг ковіду буде легшим; Відповідно, боротьба за свою ідентичність сприяє внутрішньому усвідомленню та бажанню кожного українця проживати власне життя зі своїми традиціями, святами тощо** (УП, 28.06.2023) ← **Якщо боротися за свою ідентичність, прийде внутрішнє усвідомлення та бажання кожного українця проживати власне життя зі своїми традиціями, святами тощо**. Ядром згорнутої об'єктної пропозиції є давальний відмінок віддієслівного іменника, валентність якого уможливорює додавання правобічних синтаксем для розширення змісту висловлення.

Іноді в ЗМІ неправомірно вживають дієслово *сприяти* в контекстах з негативною оцінною семантикою, напр.: **...перебування підозрюваного на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення** (УП, 11.08.2017); **Діяльність затриманого сприяла фінансуванню та подальшій злочинності незаконних збройних формувань ДНР** (УП, 30.08.2015); **«Збройні» помилки Німеччини: чому політика Берліна часом сприяє конфліктам у світі** (заголовок) (УП, 25.01.2022). Доцільно замінити його предикатом *призводити*.

Близька за значенням до дієслова *сприяти* лексема *стимулювати*, напр.: **Як допомога Україні стимулює американську економіку та сприяє створенню робочих місць у США** (заголовок) (УП, 28.11.2023). Як синоніми, вжиті в одному висловленні, вони увиразнюють його позитивну конотацію.

Негативну оцінну семантику вносить дієслівний предикат із заперечною часткою *не*, пор.: **Це неправильний вибір, який не сприяє справі миру** (УП, 23.10.2024); **Прессекретар президента Росії Дмитро Песков заявив, що вибух на нафтобазі у Белгороді не сприяє створенню комфортних умов для продовження переговорів** (УП, 01.04.2022).

Дієслово із семою *сприяння* *гарантувати* – “давати гарантію у чому-небудь” [10, т. 2, с. 29], вжите у значенні *зумовлювати* “бути причиною чого-небудь, викликати щось; спричиняти” [10, т. 3, с. 730] або *спричинювати* “бути наслідком чого-небудь” [10, т. 9, с. 600], може функціонувати як зв’язковий пропозиційний предикат для

вираження умовно-наслідкових відношень між суб’єктною та об’єктною синтаксемами у простому реченні, напр.: **Диференційований підхід гарантує успіх** (УП, 3.08.2015) ← **Якщо диференційовано підходити, успіх гарантовано; Безпечне опалення домівок гарантує безпеку життя людей** (УП, 30.06.2013) ← **Якщо безпечно опалювати домівки, життя людей буде в безпеці; Зміцнення східного флангу НАТО гарантує захист Польщі від агресивної поведінки Росії** (УП, 10.03.2016) ← **Якщо зміцнювати східний фланг НАТО, Польща буде захищена від агресивної поведінки Росії; ...навчання у Львівському університеті гарантує подальше працевлаштування** (УП, 2.04.2014) ← **Якщо навчатися у Львівському університеті, подальше працевлаштування гарантовано**. Віддієслівні іменники у суб’єктній та об’єктній позиції дають змогу розгорнути їх у предикативні одиниці, що демонструють наведені попередню трансформації. Відношення зумовленості зберігатимуться й у випадку функціонування в цих позиціях субстантивів, що не мають прямих дієслівних відповідників, пор.: **Президент Фінляндії: лише справедливий мир для України гарантує безпечніше майбутнє** (УП, 19.06.2023); **Президент зазначив, що угода гарантує своєчасну безпекову допомогу** (УП, 28.05.2024) (тут угода як вид документа), оскільки реципієнт їх відтворюватиме у свідомості дещо модифіковано з додаванням релевантного віддієслівного іменника, пор.: **Лише настання справедливого миру для України гарантує безпечніше майбутнє; Підписання угоди гарантує своєчасну безпекову допомогу**. Як бачимо з наведених трансформацій, уведений віддієслівний іменник заступив центральну суб’єктну позицію, внаслідок чого інший іменник перемістився у присубстантивну залежну позицію, набувши форми непрямого родового відмінка.

Сему “несприяння” містять три дієслова: *заподіювати*, *заважати*, *перешкоджати*. Словник української мови витлумачує їх так:

заподіювати – “задавати чогось, робити кому-небудь щось неприємне, важке, болюче, “викликати щось, спричиняти до чого-небудь (звичайно неприємного)” [10, т. 3, с. 271], синонімічне до *спричиняти*, *призводити*, напр.: **...умисне знищення або пошкодження чужого майна... заподіяло шкоду у великих розмірах** (УП, 04.03.2011); **...перевищення влади і службових повноважень... заподіяли збитки громаді на значну суму** (УП, 17.07.2013); **...застосування гумової палиці заподіяли тілесні ушкодження**

(УП, 14.06.2013); *Бойові дії заподіяли значну шкоду цивільному населенню в цих районах* (УП, 29.02.2024); *І це також наша позиція, що Росія має платити за руйнування, які заподіяла, за цю війну* (УП, 12.09.2024);

заважати – “бути на перешкоді кому-, чому-небудь, ставати перешкодою в чому-небудь; перешкоджати” [10, т. 3, с. 35], вжите у значенні *не зумовлювати, не спричинювати*, напр.: *Окупація Росією Криму та Донбасу заважає Україні провести черговий перепис населення* (УП, 09.10.2017); ... *штурм заважає проведенню операцій з порятунку екіпажу судна* (УП, 29.07.2017); *На думку 54% опитаних корупція – це хвороба, яка заважає розвитку суспільства* (УП, 04.02.2016);

перешкоджати – “бути перепорою для чого-небудь”; “створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь” [10, т. 11, с. 322], синонімічне до *заважати*, напр.: ...*порушення режиму припинення вогню з боку проросійських бойовиків перешкоджає політичному врегулюванню* (УП, 06.06.2016); *Наявність неузгодженості нормативно-правових актів перешкоджає оновленню підходів вивчення навчального предмета «Захисту України»* (УП, 23.04.2024); ...*часта зміна керівництва міністерства перешкоджає його реформуванню* (УП, 07.07.2013).

У деяких випадках такі дієслова можуть вживатися з позитивною конотацією, чому сприяє контекст, пор.: *Ефективна робота цих пристроїв ускладнює роботу систем зв'язку й перешкоджає ворогу досягати своїх цілей* (УП, 22.11.2024); *Щеплення перешкоджає інфікуванню, а також розвитку хронічних наслідків у 96% випадків* (УП, 29.04.2024). Нейтралізує негативну семантику й заперечна частка *не*, пор.: ...*ця угода не перешкоджає збереженню або створенню митних союзів* (УП, 10.09.2014); *Ніщо не заважає деяким членам ЄС уповільнювати євроінтеграцію України* (УП, 10.05.2024); *Утім, хвороба не заважає дівчині досягати успіху* (УП, 21.11.2024).

В аналізованих конструкціях з дієсловами *сприяння* / *несприяння* суб'єктну пропозицію (умову) формують іменники в називному відмінку, а об'єктну (наслідку) – у знахідному (при зв'язковому предикаті *заподіювати*) і давальному (при зв'язкових предикатах *заважати*, *перешкоджати*).

Семи “сприяння” або “несприяння” залежно від контексту містить також дієслово *створювати*, пор.: *Приватизація не лише створює переваги від залучення інвестицій, а й допомагає боротися з корупцією* (УП, 28.08.2018); *Така наближеність*

до Туреччини міністра та його оточення створює серйозні перешкоди для розбудови довірливої співпраці з нашим стратегічним партнером – США (УП, 06.09.2024).

Дієслова *вимагати* і *потребувати* мають кілька значень, але у функції напівзв'язкових компонентів виступають як синоніми лише в одному з них:

вимагати – “зобов'язувати до чого-небудь, змушувати робити саме так; потребувати чого-небудь” [10, т. 1, с. 427], напр.: *Це випадок надзвичайної важливості і вимагає надзвичайних заходів* (УП, 22.10.2017); ...*інтегроване управління кордонами вимагає ефективної співпраці між відомствами, які до цього залучені* (УП, 19.08.2017); ...*торгівля органічною продукцією вимагає уніфікованих та прозорих правил на всіх етапах* (УП, 10.06.2013); ...*на окремих ділянках ситуація «вимагає від українських військ проведення маневру»* (УП, 21.06.2024); *Нова угода, узгоджена в суботу, вимагає від багатьох країн, включаючи США і європейські держави, надавати по 300 мільярдів доларів щороку до 2035 року...* (УП, 24.11.2024);

потребувати – “вимагати певних умов для розвитку, виконання, здійснення і т. ін. чого-небудь” [10, т. 7, с. 423], напр.: ...*«ініціатива» Путіна про місію ООН потребує ґрунтовного вивчення* 08.09.2017; ...*боротьба з корупцією має вирішальне значення і потребує подальшого прискорення та інтенсифікації* (УП, 15.07.2017); ...*звільнення заручників потребує невідкладного вирішення...* (УП, 07.04.2017); *США готові надіслати Україні більше озброєння, яке потребує підготовки бійців ЗСУ* (УП, 12.04.2022); *Але є і такі проблеми захисту прав військовослужбовців, вирішення яких потребує внесення змін до законодавства* (УП, 21.11.2024).

Хоч вони й не виявляють чітких синонімічних зв'язків з дієсловами *зумовлювати*, *спричинювати*, *призводити*, однак у валентному сполученні з абстрактними іменниками частково вносять в семантику речення каузативні значеннєві відтінки. Сема “сприяння” у таких конструкціях має завуальований характер, пор.: *Ефективна співпраця сприятиме інтегрованому управлінню*; *Зміни до законодавства сприятимуть вирішенню проблем*.

Функційним еквівалентом дієслів *зумовлювати*, *спричинювати*, *призводити* може виступати предикат *мати* з прихованою семою “несприяння”, пор.: *Бездіяльність має серйозні наслідки для майбутніх поколінь* (УП, 19.06.2024) і *Бездіяльність*

зумовить серйозні наслідки для майбутніх поколінь; Бездіяльність **спричинить** серйозні наслідки для майбутніх поколінь; Бездіяльність **призведе до** серйозних наслідків для майбутніх поколінь; Бездіяльність **не сприятиме** майбутнім поколінням. Трансформації простих конструкцій у складнопідрядні чи складносурядні чіткіше демонструють умовно-наслідкові та причиново-наслідкові відношення: **Якщо** не діяти, виникнуть серйозні наслідки для майбутніх поколінь; **Настануть** серйозні наслідки для майбутніх поколінь, **бо** ніхто не діє; **Ніхто** не діє, **так що** настануть серйозні наслідки для майбутніх поколінь; **Ніхто** не діє, **і тому** настануть серйозні наслідки для майбутніх поколінь. Імпліцитну каузацію виражають також прості речення з іншими зв'язковими предикатами, які містять завульовану сему "сприяння / несприяння" (див. далі приклади).

Як видно з наведених прикладів, у каузативних конструкціях зі зв'язковими пропозиційними предикатами суб'єктна синтаксема завжди оформлена називним відмінком, а об'єктна – різними морфологічними варіантами: знахідним, родовим, давальним, а також прийменниково-відмінковими формами абстрактних іменників, напр.: **Вивезення українських учнів до РФ викликало обурення в Раді** (УП, 17.08.2017); **Безумовно, мінські домовленості вселяють надію** щодо припинення війни та проголошення миру (УП, 13.02.2015); **Розслідування справ не гарантує швидких судових рішень** (УП, 10.06.2016); **...застій в уряді заважає проведенню ефективних реформ** (УП, 27.03.2017); **Сам факт складання Присяги настроює на відповідальне ставлення до Скаутської Великої Гри** (УП, 14.11.2016); **Експансія військової інфраструктури НАТО на схід не може не призводити до відповідних дій Росії** (УП, 02.12.2015); **До написання цієї статті наштотували прочитані мною і катастрофічно несумісні з 18-літтям незалежності України коментарі окремих осіб** (УП, 28.08.2010).

Потрапляння конкретних іменників-назв осіб (переважно за родом діяльності) у позицію називного відмінка з функцією каузованого суб'єкта є наслідком трансформації базових (вихідних) конструкцій, за яких абстрактний іменник нівелюється або пересувається із центральної підметової позиції у позицію керованого компонента, а його місце заступає іменник конкретної семантики, пор.: **Прем'єр підкреслив, що міліціонери своєю витримкою вселяють в людей відчуття захищеності** (УП, 20.12.2012) ← **Витримка міліціонерів вселяє в людей відчуття захищеності** ← **Мілі-**

ціонери були витримані, так що (і тому) вселяли в людей відчуття захищеності; Командир роти 23-річний Володимир Цірик наганяв жах на бойовиків (УП, 21.06.2016) ← **Відважність командира роти наганяла жах на бойовиків** ← **Командир роти був відважний, так що (і тому) наганяв жах на бойовиків**. Наведені ланцюжки трансформацій демонструють послідовність синтаксичної деривації, тобто синтаксичну похідність простих речень з іменниками конкретного значення від простих речень з абстрактними іменниками, які, своєю чергою, утворені від складних конструкцій (складнопідрядних чи складносурядних). Усі наведені вихідні й похідні структури як синтаксичні синоніми об'єднує категорійна семантика зумовленості. Мовець (автор) може використовувати будь-яку з них, насамперед ту, яка в конкретній мовленнєвій ситуації найбільше відповідає його комунікативному наміру – лаконічно (економно) чи розгорнуто передати думку тощо. Об'єктну позицію може заміщувати не словоформа, а предикативна об'єктно-з'ясувальна частина складнопідрядного речення, пор.: **... великі втрати бойовиків під Дебальцевим зумовили те, що їх наступи тимчасово припинилися** (УП, 12.09.2015) ← **Втрати бойовиків зумовили припинення наступів**. Наведені речення також перебувають у синонімічних та дериваційних відношеннях, причому складнопідрядне речення виступає базовою (вихідною) одиницею.

Простежуємо симетрію семантико-синтаксичної та формально-граматичної структур: суб'єктна синтаксема корелює з підметом, предикатна синтаксема – із присудком, а об'єктна синтаксема з керованим членом речення, який входить до мінімальної структурної схеми як обов'язковий компонент, передбачений правобічною (об'єктною) валентністю релятивного (синсемантичного) дієслова. Без такого складника дієслівний предикат не зможе повністю розкрити свого змісту, а речення буде семантично недостатнім, а тому не здатне функціонувати в мовленні як самостійна комунікативна одиниця. Напр.: **... його обрання вже вселило в американців надію на зміни** (УП, 22.04.2010); **...енергія гірського кришталю легко настроює на чистоту вібрацій людини** (УП, 12.07.2013); **Узаконення створення Єдиного демографічного реєстру наштотувать на деякі роздуми** 29.11.2012; **Війна ускладнює безвізовий режим для України** (УП, 26.04.2015).

У зв'язку з тим, що речення в сучасній граматиці розглядають не лише у формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному, логіко-

семантичному, а й комунікативно-синтаксичному аспектах, важливо проаналізувати функційно-семантичну категорію зумовленості на тлі комунікативно-синтаксичної категорії актуалізації. «Під актуалізацією, – за Н. В. Гуйванюк, – слід розуміти передусім інформативну значущість компонента в комунікативній структурі висловлення, його приналежність до смислового центру» [6, с. 389]. Зазвичай таким комунікативним центром висловлення є інтонаційно виділена за допомогою логічного наголосу, пауз, порядку слів, підсилювальних часток та ін., прикінцева частина – рема. Саме на цьому актуалізованому компоненті найбільше зосереджена увага реципієнта. У реченнях із семантикою зумовленості мовець (автор) найчастіше актуалізує об'єктну згорнуту пропозицію, репрезентовану валентно передбачуваною зв'язковим предикатом об'єктною синтаксею із залежними від неї компонентами, у яких сконденсовану результативно-наслідкову семантику, тоді як причина або умова зосереджена в першій суб'єктній пропозиції (темі висловлення). *Але деякі фактори / вселяють слабку надію на початок такого процесу* (УП, 7.02.2010); *Розрахунки «Нафтогазу» / штовхають Україну до боргової ями* (УП, 20.01.2010); *Непередбачуваність поставок з боку Газпрому / ускладнює нашу роботу з цим постачальником* (УП, 27.02.2015).

Рідше автор (мовець) актуалізує суб'єктну пропозицію, що виражає умову чи причину, переміщуючи її в кінець висловлення, напр.: *...наповненню газосховищ / заважає нестача фінансування* (УП, 03.08.2015); *В інтерв'ю DT.UA глава МЗС зазначив, що укладенню глобальної угоди / заважає відсутність довіри до РФ* (УП, 26.02.2017); *До таких сумних рефлексій / схиляють інформаційні повідомлення з району Керченської протоки* 09.06.2014); *...скороченню витрат / сприяло ухвалення жорсткого і правильного закону* (УП, 28.09.2010); *Покращенню позицій у світовому рейтингу CPI / сприяло просування антикорупційної реформи* (УП, 25.01.2017); *На такий висновок Миколу Томенка наштовхнув / аналіз останніх соціологічних досліджень* (УП, 20.11.2010). «За умови актуалізації наведених синтаксем з'являється додатковий змістовий план у комунікативній структурі висловлення, виражений імпліцитно. Він доповнює основне повідомлення

причиново-наслідковими відношеннями...», – зауважує Н. В. Гуйванюк [6, с. 392].

Реципієнтові буває важко ідентифікувати зміст висловлення у випадку візуального збігу синтаксичних слівосформ називного й знахідного відмінків, які, проте, різняться своїми семантико-синтаксичними й формально граматичними функціями, напр.: *Розслідування убивства Павла Шеремета ускладнює неможливість провести слідчі дії у Росії* (УП, 10.02.2017); *Відсутність прогресу в боротьбі з корупцією в п'яти країнах Східної Європи ускладнює демократичний прогрес і шкодить економічному і політичному співробітництву з ЄС* (УП, 03.07.2015). Тому автор (мовець) повинен так граматично оформити речення, щоб адресат адекватно сприйняв інформацію й закладену в ній комунікативну інтенцію, тобто перлокутивний ефект було досягнуто. Зокрема, важливо, щоб підмет (причинний або умовний суб'єкт) стояв на початку речення (у препозиції з функцією теми), а керований член речення (наслідковий об'єкт) – у комунікативній позиції реми.

Висновки. Предикативним ядром простих речень з імпліцитною каузальністю можуть виступати зв'язкові дієслова різної семантики, зокрема із семою “сприяння / несприяння”, валентність яких передбачає дві облігаторні синтаксеми: суб'єктну й об'єктну з додатковими каузальними значеннями (відповідно причини або умови і наслідку). Суб'єктна синтаксема завжди оформлена називним відмінком і корелює на формально-граматичному рівні з підметом, а об'єктна у формально-синтаксичній позиції керованого члена речення – різними морфологічними варіантами: знахідним, родовим, давальним, а також прийменниково-відмінковими формами абстрактних іменників. Проаналізовані прості речення з імпліцитною каузальністю є синтаксичними дериватами й синонімами складнопідрядних речень причини або умови, що засвідчують відповідні трансформації конструкцій. У медіатекстах мовець (автор) з метою мовної економії та посилення експресивності зазвичай вживає лаконічніші висловлення, актуалізуючи об'єктну пропозицію, що виступає ремою висловлення, тоді як суб'єктна пропозиція виконує комунікативну функцію теми. Перспективними вважаємо дослідження імпліцитної каузальності у простих реченнях з напівпредикативними зворотами.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Каузальність / Українська мова: Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004, с. 248.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ : Наук. думка, 1992. 222 с.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1980. 286 с.
4. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць: монографія. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.
5. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови: монографія. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
6. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
7. Дубовик Л. І. Логіко-граматичні аспекти категорії причини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2005. 21 с.
8. Кучман І. М. Функціонально-семантична категорія каузативності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 16 с.
9. Малявін А. О. Категорія умови : функціонально-когнітивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2008. 20 с.
10. Словник української мови: в 11 т. Київ 1970–1980.
11. Степаненко М. І. Каузальна сфера «абстрактна причина» і її місце в структурі простого речення (семантична і формально-граматична характеристика). *Південний архів: зб. наук. праць. Філологічні науки*. Херсон : ХДПУ, 2001. Вип. 10. С. 189–194.
12. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.

Mezhov O. G. SEMANTIC-SYNTACTIC, FORMAL-GRAMMATICAL, AND COMMUNICATIVE ORGANIZATION OF SENTENCES WITH IMPLICIT CAUSALITY

The article presents a comprehensive analysis of the semantic-syntactic, formal-grammatical, and communicative organization of sentences with implicit causality in modern Ukrainian media journalism, based on texts from the online publication Ukrainska Pravda (2010–2024). It outlines the syntactic structure of simple sentences with implicit causality, as well as the lexical content of the basic verbal predicate and its valency-determined substantive components. The study identifies morphological and positional variations of core syntactic elements at the formal-grammatical level of the sentence. It also establishes derivational connections between simple sentences with implicit causality and complex subordinate constructions. The research characterizes the actual division of utterances with implicit causality and their linguistic-pragmatic potential.

The predicative core of simple sentences with implicit causality may be represented by copular verbs of various semantics, particularly those expressing facilitation or obstruction. The valency of these verbs presupposes two obligatory syntactic elements: a subject and an object, both carrying additional causal meanings—cause or condition (for the subject) and consequence (for the object). The subject syntactic element is always expressed in the nominative case and corresponds to the grammatical subject at the formal level. Meanwhile, the object element, positioned as a governed member of the sentence, appears in different morphological forms, including the accusative, genitive, dative cases, and prepositional-case constructions of abstract nouns. The analyzed simple sentences with implicit causality function as syntactic derivatives and synonyms of complex subordinate clauses of cause or condition, demonstrating corresponding transformational patterns. In media texts, speakers (authors) often use more concise expressions to achieve linguistic economy and enhance expressiveness. This is typically realized by emphasizing the object proposition, which serves as the rheme of the utterance, while the subject proposition fulfills the communicative role of the theme.

Key words: causality, implicitness, sentence, syntactic element, predicate, verb, noun, subject, object, case.